

Absztrakt

Noha a 2020-as évből még alig három hónap telt el, globális történései a fiatalok számára is sorsfordító hatásúak. Vagy nem. Az események közepén még nem tudható, hogy a COVID-19 járvány miatti globális kijárási korlátozások, a társas élet átalakulása a fiatalok számára „múló rosszsullét” csupán, amely alig érinti meg őket, s később sem sorsfordító emlékként szervesül, vagy életmeghatározó sarokpont, olyan életesemény, amely alapvetően alakítja át életmódjukat, jövőképüket, problémaészlelésüket, ezáltal formálva generációs jellemzőiket is. Vajon az oktatási és a munkaerőpiaci folyamatok radikális átalakulása, a példátlan gyorsaságú kényszerű átállás a digitális oktatásra, home office-ra, számos ágazatban a munkahelyek egyik napról a másikra történő elvesztése, az offline társas kapcsolatok szigorú korlátozása és a szociális élet online térbe kerülése mennyiben formálják a mai fiatalok karakterét? Ennek lehetséges scenárióit igyekszünk számba venni, tudva azt, hogy az események forgatagában nem igazán lehetséges a távolságtartó elemzés.

Kulcsszavak: fiatalok, Z generáció, COVID-19, Qlíma, Qarantén

Abstract

Hardly had merely three months passed from the year 2020 when global life-changing happenings occurred for youngsters as well. Or they may not have been. In the course of recent happenings, it is still unknown whether the lack of youngsters' social life caused by global restrictions on movement due to COVID-19 is just temporary, and will barely affect them later; will not cause them any “damaging memories”, or whether it will be a determining milestone in their lives, a life-changing event which changes their lifestyle, future prospects, problem-perceptions fundamentally; and consequently, the features of their generation as well. To what extent will the radical changes in education and in labour force market, the exceptionally fast and “forced” introduction of digital education, home office, the loss of jobs in numerous

sectors from one day to another, the strict restrictions of offline connections, the increasing role of online social life form youngsters' characteristics? We attempt to take the possible scenarios of this phenomenon into consideration, knowing that it is not really possible to have a “distance-keeping” analysis in the maelstrom of events.

Key words: youngsters, generation Z, COVID-19, Qclimate Generation, Quarantine Generation

Események ifjúságkutatói szemmel

Figyelmünk és elemzésünk fókuszába a közoktatás különböző fokozatain tanuló, illetve a munkaerőpiacra már kilépett fiatal generáció került a koronavírus járvány és a nyomában zajló globális események kapcsán. A 90-es évek közepétől született fiatalokra már nemcsak a hálózatos magatartásformák és az internet használata (mint digitális szocializáció) a jellemző, de az információfogyasztás mellett az információszolgáltatás is. A Z generáció,¹ a Facebook vagy „webkettes” nemzedék már nem ismeri a hálózatok, a mobilok, és az internet nélküli világot (Fekete – Nagy 2020). A generáció tagjai számára az online térben történő szocializáció magától értetődő folyamat. Sajátos jellemzőjük a folyamatos internethasználat, az információ, a tudás megszerzésének, vagy éppen a szórakoztató tartalom elérésének azonnali, késleltetést, várakozást nem preferáló módozata. Az őket körülvevő intézményes és „felnőttvilág” azonban csupán predigitális szocializáción ment keresztül, ez az ellentét pedig számos konfliktusnak és érdekütközésnek lehet forrása az iskolában vagy a családban, és a tanulás mellett kiterjedhet a szabadidő és szórakozás szférájára egyaránt. Ezek a fiatalok tagjai digitalizált otthonokban, az internetre kapcsolódva érzik magukat komfortosan. A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (MIK) adatai szerint a Z generációs

1 A generációs logikát sokan sokszor bemutattuk már: Mannheim (1927) formálszociológiai definícióját, Strauss-Howe (1991) generációs diagonál elméletét, McCrindle (2009) kommunikációs generáció értelmezését (vö. Fekete – Nagy 2020; Fekete 2018; Nagy – Tibori 2016).

fiatalok² negyede folyamatosan elérhető online, 46 százalékuk naponta többször használja az internetet. Több mint tizedük (15%) percekben méri azt az időt, amelyet kibírna okoseszközei, internethasználat vagy a közösségi oldalakra való belépés nélkül. Döntő többségük számára (75%) hétköznapi és hétvégen is a leggyakrabban végzett szabadidős tevékenységük az internetezés, számítógépezés.

Sajátos, hogy ezektől a fiataloktól ma mindenki varázsütésre (tulajdonképpen egy hétféle alatt változott ez ügyben a közmegejtélés) azt a magatartásformát várja el, amellyel kapcsolatban rengeteg kritikát fogalmaztak meg korábban. A koronavírus járvány következtében a világ számos országában³ rövidebb-hosszabb időre bezártak a közoktatási intézmények és digitális munkarendre, távoktatásnak nevezett távolsági oktatásra álltak át a fertőzésveszély csökkentése érdekében. Az UNESCO⁴ adatai szerint világszerte 1,38 milliárd fiatalt érint ez az intézkedés, beleértve az alap-, a közép- és a felsőfokú oktatási intézményekben tanulókat is.⁵ Ebből adódóan a társadalom elvárta, és értékelt tevékenységévé vált a napi 6-10 óra ülés a számítógép előtt, emiatt a barátokkal kizárólag elektronikus felületeken és telefonon történő kapcsolattartás, a közösségi terek helyett a közösségi hálózatok használata, vagy a szabadban történő tevékenységek negligálása. Helyettük az otthon is végezhető tevékenységek kerülnek előtérbe, a kultúráközvetítő intézményeket pedig döntően a video-megosztók használata stb. váltja fel. Akárhogyan is, de ironikus lesz a járvány elmúltával a felnőtt társadalom reakciója: bár kényszerűen, de elfogadja az elmúlt időszak online térfoglalását, ám saját korábbi kritikáit dobhatja sutba; ha újra visszatér az „online rossz, érteem?” szemléletmódjához, saját maga karikatúráját rajzolja fel. Ekkor ráadásul az online lét valós veszélyeire figyelmeztető hangok is elhalkulhatnak, s ez ismét csak akadályozhatja a virtuális tér adekvát szerepének megtalálását.

2 Z generációs tekintjük az 1996 után születetteket, akiket a MIK a 15-21 éves korosztályi metszetben vizsgált. N=3.334 (1995–2011 között születettek).

3 Forrás: <https://www.statista.com/chart/21225/countries-with-country-wide-or-localized-school-closures/> (letöltés: 2020.03.26.)

4 Forrás: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/infographic-covid-19-coronavirus-impact-global-education-health-schools/> (letöltés: 2020.03.26.)

5 Magyarországon március 13-án este jelentették be a tantermen kívüli tanítási rend bevezetését.

A 2016-os ifjúságkutatás adatai azt mutatják, hogy a Z generációs fiatalok 86 százaléka internetkapcsolattal rendelkező háztartásban él, háromnegyedük wifi révén kapcsolódik a netre. A fiatalok 15 százaléka számolt be eszközhiányról, háztartásukban nem áll rendelkezésre számítógép, laptop vagy tablet; szintén 15 százalékuknak nincs saját okostelefonja, csaknem minden második fiatalnak (47%) nincs saját számítógépe vagy laptopja. Az internetkapcsolattal és IKT eszközökkel nem rendelkezők döntő hányada észak-magyarországi és az észak-alföldi régióban él (65%). Szüleik alacsony iskolázottak,⁶ mindennapi tapasztalat a családok életében az anyagi nehézség.⁷ Ehhez nagyon hasonló jellemzőket mutatnak a 2017-es Országos Kompetenciamérés adatai alapján végzett számítások.⁸ Az online osztályterem ajtaja zárva marad ezek előtt az információs társadalomból kizáródott, jövedelmi és eszközszegénység által sújtott társadalmi csoportokból származó fiatalok előtt (és akkor még a használati kompetenciákról nem is beszélünk). A társadalmilag létrehozott, nem IT kompatibilis „kevesebb” még az offline oktatás gyakorlatához képest is szegényesebbet kap, ezáltal még inkább kizáródik a hálózati társadalomból és még kevesebbé válik.

Kétségekkel terhelt az oktatási intézmények végzős fiataljainak helyzete is. A pandémia következtében a digitális oktatásban résztvevő, végzős fiatalok 2020 tavaszán ugyan beültek az online osztálytermekbe, de valószínűsíthetően elmarad a ballagásuk, bolondballagásuk, szerenádjaik, bankettjük, kérdéses az érettségi vizsgájuk és bizonytalan a felvételijük. A végzős tanulók e liminális események közös megélése, életük egy fontos szakaszának ceremonialis lezárása nélkül kénytelenek átlépni egy új életciklusba. Holott Erikson (1997) pszichoszociális fejlődésmélete szerint a személyiség alakulásának folyamatában a hangsúly nemcsak a megtapasztalt környezeti és társas

6 Az édesapa (67%) és az édesanya (68%) legmagasabb befejezett iskolai végzettsége a 8 általános.

7 Internetkapcsolattal és IKT eszközökkel nem rendelkező fiatalok 41%-a arról számolt be, hogy hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak, tizedük nélkülözések közepette él.

8 Forrás: https://www.mtaki.hu/koronavirus/hany-diakhoz-nem-jut-el-az-online-tavoktatasi-12769/?fbclid=IwAR3JLK3r5w6RmyTxj8n9Gbjj_5vY9D-6wBbm3R3mmAadtRPMKnBF-6oJeWk (letöltés: 2020.04.03.)

jelenségeken van, hanem az adott életszakasz rituális lezárásán is, az egyes szakaszok megmérettetésén való túljutást jelzik az adott szakaszt lezáró liminális eseményeinek megélései. A felnőtté válásáig vezető út⁹ rítusokkal szegélyezett, az érettségi és a köré szerveződő közösségi élmények ilyen átmeneti rítust jelentenek. Ezek megélése, az együtt elkoptatott idő megünneplése marad most el Magyarországon százezer fiatal számára.¹⁰

Még inkább bizonytalan azoknak a fiataloknak az élete, akik a pandémia következtében váratlan gyorsasággal leálló (kulturális, turisztikai, szolgáltató- és vendéglátóipari stb.) ágazatok alkalmazottaként veszítették el munkájukat egyik napról a másikra. A munkanélküliség a fiatalok problématérképén az elmúlt néhány évben kevésbé hangsúlyosan jelent meg, a 2016-os ifjúságkutatás adatai szerint csupán a megkérdezettek 12 százaléka jelölte meg a legjelentősebbnek vélt problématípusként¹¹ (Fazekas – Nagy – Monostori 2018:328). 2016-ban a munkanélküliségi ráta 6,8 százalék volt, ez 2018-ra lecsökkent 4,4 százalékra. A fiatalok valamennyi korcsoportjában nőtt a foglalkoztatás, a legnagyobb mértékű növekedés a legfiatalabbak, a 15-19 évesek körében volt tapasztalható, amiben szerepet játszott a közép- és felsőfokú oktatásban való részvétel csökkenése, a lemorzsolódás fokozódása, a tankötelezettség 18 évről 16 évre való leszállítása (Bene – Krémer – Pintye 2018:103-105). Az Eurostat adatai szerint 2020 januárjában Magyarországon a munkanélküliségi ráta 3,4 százalék, a 25 éven aluli fiataloké 10,7 százalék.¹² Bizonyosan prognosztizálható a fenti adatok dinamikus romlása. A rendszeres keresőtevékenység nélkül maradt internetképes fiatalok – a társadalmi szintű elvárásoknak, a

9 Az identitás kialakulása szempontjából az egyik legfontosabb az ötödik szakasz, a gyermek és felnőttkor határa, amely az identitás vagy szerepdiffúzió kora, ahol egyre fontosabbá válik a társas környezet, a mások véleménye. A fiatalok próbálgatják a különböző szerepeket, amelyeket majd betölthetnek a társadalomban, keresik helyüket a világban, s e kísérletezés közben kipróbálnak rengeteg tevékenységet és viselkedési formát.

10 Forrás: https://eduline.hu/erettsegi_felveteli/20200406_erettsegizok_szama

11 2000-ben a fiatalok 48%-a, a 2008-as adatfelvétel idején a válaszadók 8%-a a munkanélküliséget jelölte legnagyobb ifjúsági problémaként.

12 Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10662618/3-01042020-AP-EN.pdf/be3d73ee-6715-824b-2c23-f0512f12bdc6> (letöltés:2020.04.14.)

figyelmezettségre intő felhívásnak is engedelmeskedve (#maradj otthon) – otthon maradnak, a közösségi hálón elérhető gyenge kötéseik (Granovetter 1991) révén igyekeznek visszatérni a munka világába. Amennyiben ezek a kísérletek kudarcot vallanak, az állástalan fiatal liminoid státusban ragadhat, s ha korábban már el is költözött,¹³ ismét posztadoleszcens státuszban találja magát.

Mіндеzen tényezők következtében – a legsérülékenyebb, kisodródott csoporton túli – fiatalok jellemzőinek átférfalódása várható. Az említett tényezők markánsan kettévághatják a homogénnek korábban sem feltételezett Z generációt: a korosztály életében a generációképző jellemzők szerint feltételezhető egy Q mint Qlíma csoport formálódása és egy Q mint Quarantén csoport megjelenése.

A Qlíma

Ez év elején azt állítottuk (Fekete – Nagy 2020), hogy a Z generációt jellemző csendesség radikális csökkenésének leszünk tanúi 2020-ban (vö. Székely 2014). Véleményünket arra alapoztuk, hogy a felgyorsult, globalizált és hálózatos világ történései lendületes tempóban ösztönzik arra a fiatalokat, hogy új hangot találjanak a társadalmi kánonban. A mai fiatalok a terrorizmus, a globális recesszió és a klímaváltozás időszakában születtek, egy egyre inkább környezettudatosabbá váló világban szocializálódnak, ahol könnyen végzetessé válhat pazarlón banni a véges erőforrásokkal. Ráadásul környezettudatosságuk új minőséget is jelent. A klímaharcos fiatalok – jórészt Greta Thunberg¹⁴ hatására – világszerte felismerték, hogy a lemondás, az önmérséklet, a kollektív felelősségvállalás a lehetséges út az élhető jövő és a fenntartható fejlődés érdekében. A radikálisnak tűnő eszmék és szlogenek, a jelen áldozathozatala a jövő érdekében, a fogyasztás visszaszorítása, az életmódváltás, mint elvárás jelenik meg a közjó érdekében.

A közelmúltban több nemzetközi empirikus kutatás is vizsgálta a fiatalok problémaészlelését: miként látják a világot, amiben élnek, milyen globális

13 Az OECD beszámolója szerint a magyar 15-29 éves fiatalok több mint 70%-a szüleivel közös háztartásban él. Forrás: <https://www.oecd.org/els/family/HM1-4-Living-arrangements-age-groups.pdf> (letöltés: 2020.04.16.)

14 A Fridays For Future mozgalom alapítója: <https://www.fridaysforfuture.org/>

társadalmi kihívásokkal néznek szembe jelenleg és melyek a legfőbb személyes problémáik.¹⁵ Az adatok a fiatalok csökkenő optimizmusáról és egyre növekvő szorongásáról árulkodnak. A válaszadó fiatalok szerint a klímaváltozás, a természeti katasztrófák, a környezet pusztulása jelenti jelenleg a legfőbb gondot, amelyet a terrorizmus, a munkanélküliség és a jövedelmi egyenlőtlenségek követnek. Az elmúlt hónap történései várhatóan átstrukturálják a fiatalok problémaészlelését és a korábban említett tényezők mellé felzárkózik a globális egészségügy helyzete. A fiatalok a jelen keserű tapasztalatai nyomán kezdenek figyelni a globális egészségügyi kockázatokra, a tudósok javaslataira, figyelmeztetéseire, és nem hagyják lankadni az idősebb generációk figyelmét sem.¹⁶

A klímatudatosság hátterében is ott munkál a szorongás és a bizonytalanság. És minél fiatalabb az egyén, annál súlyosabb a kétely, hiszen ők azok, akik a leghosszabb időt fognak eltölteni abban a bizonytalan jövőben, ami egyre inkább úgy tűnik, hogy természeti csapások, hőség, szárazság, nélkülözések, háborúskodás és járványok között fog telni. A Qlímák az edukált, a gazdasági, társadalmi

15 A Deloitte felmérése szerint a Z generációs fiatalok csaknem harmada (29%) szerint legfőbb gond s klímaváltozás (Deloitte Millennial Survey, 2018), a Global Shapers mérése szerint a fiatalok csaknem fele (49%) gondolja ugyanezt (Global Shapers Community, 2017). A Deloitte Millennial Survey 2019-es kutatása a Z generáció tagjai közül 10 országban 3009, 1995 és 2002 között született, diplomát szerzett vagy még a felsőoktatásban tanuló válaszdot kérdeztek meg. A Világgazdasági Fórum kezdeményezésére végzett Global Shapers 2017 felmérés 2017. március 30-tól júniusig tartott, online és offline lekérdezést is végeztek. A kérdőív 14 nyelven volt elérhető, 31.495 kitöltés érkezett. A kitöltők 83%-a 30 év alatti.

16 A 15 éves fiatalok globális egészségüggyel kapcsolatos ismereteit, attitűdjeit igyekezett felmérni az OECD is, a 2000 óta háromévenként végzett PISA vizsgálat keretén belül a 2018-as mérés egy újabb elemmel bővült, a részt vevő diákok globális kompetenciáit is mérték, vagyis olyan attitűdöket, tudáselemeket és értékeket, amelyek alapján képet kaphatunk a fiatalok ún. globális ismereteiről. Többek között arról, tisztában vannak-e a globális felmelegedés vagy az idegenyűlőlet veszélyeivel, mennyire informáltak a globális egészségügy helyzetét illetően, képesek-e felelősséget vállalni és tenni a fenntartható fejlődésért, egy élhető, igazságosabb jövőért (Fekete 2019)? A mérés eredményeit 2020. októberében Szingapúrban tervezik ismertetni egy nemzetközi konferencia keretében. Forrás: <https://afs.org/2020/02/03/launching-afscn-2020/> (letöltés: 2020.04.07.)

és kulturális, különösen IT tőkével ellátott fiatalok közül kerülnek ki, akik egyre jelentősebb politikaformáló tényezővé válhatnak.

A Quaranténok

A geek szubkultúrából kinövő, az online világba immár igazoltan és társadalmilag jóváhagyottan visszahúzódó fiatalok korábban sem voltak elkötelezettek az informális vagy formális szervezetekben való részvétel iránt, korábban sem mutattak igazán érdeklődést a hagyományos térben megjelenő politikai eszmék, társadalmi jelenségek, közéleti kérdések iránt. Ők akár teljesen elveszíthetik érdeklődésüket a fizikai térben megélt, offline társas kapcsolatok fenntartása, új kötelek kiépítésére, s még a korábban meglévő társadalmi nyomás sem húzza vissza őket. A külvilág és a jövő bizonytalanságai a biztosabbnak érzett online világ és a közösségek, virtuális kapcsolatok felértékelését hozhatja el számukra, ahol nem kell tartani a másik fizikai közelségétől, ahol az idő másképp telik, mint a fizikai valóságban, ahol a szabályok számukra sokkal adekvátabbak (Szabó Andrea V generációként írja le őket), de tulajdonképpen megjelenésükkel szerinte a manheimi, strauss-howe-i generációs logika meg is haladott (Szabó 2020). Kiépült, kiépülőben saját univerzumuk a hálón, ahol megvan az illúziójuk, hogy kontrollálni tudják az eseményeket, olyan játékot játszanak, filmeket néznek, zenéket hallgatnak, közösségi oldalakat látogatnak, amelyeket akarnak. Ebbe a világba nem fér bele az offline világ megmentésére törekvő mozgalmak köre. Passzivitás, apolitikusság, a való világ történéseivel szembeni apatikusság, szándékolt szeparációs hajlam jellemzi ezt a csoportot. Létük akkor nyer igazolást, ha a karanténhelyzet, azaz a kényszerítő körülmények elmúlásával is megmaradnak markáns generációs jegyeik.

Összegzés – a Q-k egymás közt

A koronavírus járvány olyan súlyos társadalmi tapasztalat, ami arra ösztönzheti a generációk tagjait, hogy átértékeljék a megszokott, hagyományos társadalmi mechanizmusokat, működésmódokat és benne a saját szerepüket. A szerepek e két jellegzetes csoport egymással való viselkedését tekintve lehetnek kooperatív, ellenséges vagy negligáló típusúak.

Amennyiben a két csoport egymásról tudomást sem véve, a másiktól elszigetelten működik, a fiatalok e két csoportja a békés egymás melletti világban élés gyakorlatát valósítja majd meg, világaik, céljaik, tevékenységeik, álmaik nem ütköznek, nincsenek kapcsolódási pontok sem közöttük. Ahogyan nem kapcsolódnak a deprivált fiatalok szűk csoportjához sem, akik helyzetét, lehetőségét és karakterét a nélkülözés, a megfosztottság határozza meg.

Ha a két csoport egymás ellenében vesz részt a társadalomban, a Qaranténok a saját terepükön, a saját eszközeikkel, pl. mémekkel¹⁷ támadják a Qlímákat, középpontba állítva és kifigurázva világévégét vizionáló, túlzó reakcióikat. A Qlímák pedig passzivitásuk, apolitikusságuk, a jövővel kapcsolatos állásfoglalásuk hiánya miatt vádolják saját univerzumukba ragadt kortársaikat, akik számára nem „big deal” sem a klímaváltozás, sem a globális egészségügyi helyzet.

Ha kooperatív szituáció jön létre a két csoport között, az azt jelentheti, hogy a Qaranténok a maguk eszközeivel segítik a Qlímákat, online platformokon támogatják a Qlímák küzdelmeit, ami közvetetten hatással lehet politikai preferenciáikra és részvételi hajlandóságukra is, s a választásokon szavazataikkal olyan, a környezetvédelem és a közegészségügy problémáit központi kérdésként kezelő fiatal, progresszív politikusokat hoznak helyzetbe, akik a fiatal generációk céljait és érdekeit hatékonyan képviselik. A Qlímák pedig ráveszik a Qaranténokat az önkéntességre, a nagyobb felelősségvállalásra. Mindezek növelik a fiatalok ellenálló képességet a globális szintű bizonytalanságokkal szemben, egyéni szinten csökkentik a szeparációra való hajlamot.

Meggyőződésünk szerint a korábbi próbálkozások a következő generációk szereplő, az Alfa generáció leírására rendre kudarcot vallottak (Nagy 2017; Nagy és Kölcsey 2017). Lehet, hogy a klíma- és a karanténhelyzet társadalmi tapasztalata egy új Janus-arcú generációt – hívva akár Alfának, vagy akár Q generációnak – teremtett meg?

17 A mémeket mint User Generated Contenteket elsősorban fiatalok gyártják fiatalok számára. Fő ismérvük az intertextualitás, vagyis a mémek gyakran utalnak vissza egymásra, értelmezésükhöz közös kulturális tudásra, főként a popkulturális ikonok ismeretére van szükség.

Felhasznált szakirodalom

- Bene Viktória – Krémer Balázs – Pintye Zsolt
2018 A 15-29 éves korosztály foglalkoztatásáról. In *Margón kívül. Magyar ifjúságkutatás 2016*. Nagy Ádám szerk. Budapest, Excenter Kutatóközpont, 98-154.
- Erikson, Erik 1997 Az emberi életciklus. In *Fejlődéslélektan*. Olvasókönyv. Bernáth László és Solymosi Katalin szerk. Budapest, Tertia, 27-42.
- Fazekas Anna – Nagy Ádám – Monostori Kristóf
2018 „Bú, baj, bánat messze szalad”. In *Margón kívül. Magyar ifjúságkutatás 2016*. Nagy Ádám szerk. Budapest, Excenter Kutatóközpont, 315-350.
- Fekete Mariann – Nagy Ádám 2020 Megszólal-e az Új csendes generáció? avagy mit várhatunk az Ifjúság 2020 adatfelvétel eredményeképp? (Előkészületben. Megjelenik: *Szociológiai Szemle*)
- Fekete Mariann 2020 Globális gondolkodás és felelősségvállalás vs új nacionalizmus. A magyar fiatalok és a globális kompetenciák. *Kultúra és Közösség* 2020 (1):27-46. DOI 10.35402/kek.2020.1.4.
- Fekete Mariann 2018 *elDő, avagy a szabadidő behálózása. Generációs kultúrafogyasztás a digitális korban*. Szeged, Belvedere. <https://doi.org/10.14232/belvbook.2018.58535>
- Granovetter Mark 1991 [1988] A gyenge kötések ereje. A hálózatelmélet felülvizsgálata. In *Társadalmak rejtett hálózata*. Angelusz Róbert – Tardos Róbert szerk. Budapest, Magyar Közvéleménykutató Intézet.
- Howe, Neil – Strauss, William 1991 *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. William Morrow & Company, New York.
- McCrindle, Marc – Wolfinger, Emily 2009 *The ABC of XYZ. Understanding the Global Generations*. UNSW Press. On-line: http://mccrindle.com.au/resources/whitepapers/McCrindle-Research_ABC-01_Generations-Defined_Mark-McCrindle.pdf (letöltés: 2013.11.30.)
- Nagy Ádám 2017 Az Alfa generáció magyarországi recepciója. *Kultúra és Közösség* 3:53-60.

- Nagy Ádám – Kölcsey Attila 2017 Generation Alpha, marketing or science. *Acta Technologica Dubnicae*, 7(1):107-115. DOI: <https://doi.org/10.1515/atd-2017-0007>. On-line: http://real.mtak.hu/62421/1/0_alfagenerac_selyekonf_u.pdf (letöltve: 2020.01.27.) <https://doi.org/10.1515/atd-2017-0007>
- Nagy Ádám – Tibori Timea 2016 Narratívák hálójában: az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszerváltástól napjainkig. In *Negyedszázad – Magyar Ifjúság 2012*. Nagy Ádám – Székely Levente szerk. Budapest, Juvenis Ifjúság szakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 400-431.
- Szabó Andrea 2020 A V mint Vírus-generáció születése. In *PTI blog*. A Politikatudományi Intézet blogja. Interneten: <https://politikatudomany.tk.mta.hu/blog/2020/03/a-v-mint-virus-generacio-szuletese?fbclid=IwAR1JcuvOwOI8Tsatu-8W8BpM4hFPGQLnERkdCTYDglo8wZJv7kcBmeBU64U> (letöltve: 2020. április 19.)
- Székely Levente 2014 Az új csendes generáció. In *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*, Nagy Ádám – Székely Levente szerk. Budapest, ISZT Alapítvány – Kutatópont, 9-29.